

Особливості судово-психологічної експертизи визначення психотравмування військовополонених

Анна Тульвінська

старший судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій,
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України,
м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2801-1612>, e-mail: annakramerck@gmail.com

Юлія Халявка

головний судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій,
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України,
м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8848-2512>, e-mail: halavkaulia8@gmail.com

Розглянуто специфіку діяльності експерта-психолога під час проведення психологічної експертизи осіб, які пережили полон, з акцентом на оцінюванні психотравмування. Проаналізовано особливості психологічних наслідків перебування в полоні. Окреслено специфіку комунікації з обстежуваними, труднощі вербалізації травматичного досвіду й ризику ретравматизації. Особливу увагу приділено процедурі визначення причинно-наслідкових зв'язків між умовами полону та психологічними порушеннями. Підкреслено значення психологічної експертизи як інструменту об'єктивізації психотравматичних наслідків і забезпечення правового захисту постраждалих.

Ключові слова: психологічна експертиза; психотравмування; експерт-психолог; військовополонені; травматичний досвід; полон.

Peculiarities of Forensic Psychological Examination of Determining Psychological Trauma of Prisoners of War

Anna Tulvinska, Yuliia Khaliavka

The specifics of the activities of an expert psychologist during the psychological examination of persons who survived captivity are considered, with an emphasis on the assessment of psychological trauma. The features of the psychological consequences of being in captivity are analyzed. The specifics of communication with the subjects, the difficulties of verbalizing traumatic experiences, and the risks of retraumatization are outlined. Special attention is paid to the procedure for determining the cause-and-effect relationships between the conditions of captivity and psychological disorders. Keywords: psychological examination; psychological trauma; expert psychologist; prisoners of war; traumatic experience; captivity. The importance of psychological expertise as a tool for objectifying psychotraumatic consequences and ensuring legal protection of victims is emphasized.

Keywords: psychological expertise; psychological trauma; expert psychologist; prisoners of war; traumatic experience; captivity.

Психологічна експертиза спрямована на об'єктивізацію психотравматичних наслідків пережитого полону. Експертна робота з військовополоненими потребує високого рівня професійної компетентності, етичної чутливості та здатності поєднувати критичне мислення із юридичною точністю. Головне завдання — надати об'єктивний, аргументований висновок і до того ж уникнути повторної травматизації особи. Окрім того, міжнародні стандарти документування наслідків катувань, викладені в Стамбульському протоколі, визначають психологічну експертизу як важливий інструмент фіксування психотравматичних наслідків і підтвердження фактів жорстокого поводження [1].

Професійна діяльність експерта-психолога ґрунтується на принципах недопущення шкоди, конфіденційності, добровільності участі й поваги до гідності обстежуваного. Особливого значення набуває запобігання ретравматизації й дотримання професійної нейтральності. Необхідно встановити довірливий контакт, дотримуватися принципів емпатії, безоцінного прийняття й конфіденційності, що є критично важливим у роботі з травмованими особами [2].

Психотравмування військовополонених — це комплекс психологічних ушкоджень, що виникають унаслідок перебування в умовах полону (насильство, ізоляція, невизначеність, приниження). Полон є екстремальною

ситуацією, яка поєднує чинники війни, втрати контролю та загрози життю. Психотравма виникає внаслідок впливу подій, що перевищують адаптаційні можливості особистості й порушують базове відчуття безпеки й контролю [3]. Полон виступає як пролонгована психотравмуюча ситуація з множинними стресорами.

Основні травмуючі чинники:

- фізичне й психологічне насильство (катування, погрози, приниження);
- сенсорна депривація або перевантаження;
- соціальна ізоляція;
- невизначеність щодо майбутнього;
- втрата ідентичності та ролі (військовий — полонений);
- спостереження за стражданнями інших;
- обмеження основних біологічних потреб.

Перебування в полоні супроводжується високим ризиком розвитку ПТСР, депресивних і тривожних розладів, а також комплексних форм травми [4]. Характерні комплексні травматичні реакції: порушення ідентичності, довіри, емоційної регуляції. Часто спостерігається дисоціація та фрагментація спогадів як наслідок екстремального стресу.

Після повернення з полону особи можуть переживати такі труднощі:

- адаптація до мирного життя;
- емоційна нестабільність (агресія або нездатність проживати емоції);
- уникнення соціальних контактів;
- порушення сну або концентрації;
- підвищена настороженість, втрата довіри, підозрілість.

Експертне оцінювання передбачає системний аналіз симптомів психотравматизації, зокрема повторного переживання травми, уникнення, негативних змін у мисленні й емоційній сфері, а також стану гіперзбудження. Особливу увагу приділяють тривалості симптомів, їх впливу на повсякденне функціонування та ступеню дезадаптації особи.

Метою цього виду експертизи є визначення наявності та ступеня психологічної

травматизації, визначення причиново-наслідкового зв'язку між перебуванням у полоні та психологічними наслідками, оцінювання впливу психологічної травматизації на функціонування особи (соціальне, професійне, поведінкове), надання обґрунтованих висновків для судових, слідчих або міжнародних органів.

Джерела інформації (доказова база), які застосовує експерт-психолог під час складання висновку експерта: бесіда або інтерв'ю із підекспертною особою; психодіагностичні методики; медична документація, у якій може бути зазначено особливості перенесених особою катувань і їх наслідки; інформація про умови полону із допитів військовополоненого.

Експерт-психолог має визначити, чи виявлені психологічні порушення мають причиново-наслідковий зв'язок із пережитими умовами полону та чи відповідають вони клінічній картині травматичного досвіду. Це передбачає аналіз актуального психологічного стану особи, виключення альтернативних чинників і логічне співвіднесення травматичного досвіду з наявною симптоматикою.

Робота експерта-психолога з військовополоненими потребує поєднання глибоких теоретичних знань, практичних навичок і етичної чутливості. Психологічна експертиза виступає важливим інструментом об'єктивізації психотравматичних наслідків, що має суттєве значення для правового захисту постраждалих і їх подальшої реабілітації.

Перелік джерел посилання

1. United Nations. Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture. New York ; Geneva : UN, 2004.
2. Кісарчук З. Г. Основи психологічного консультування : підручник. Київ, 2015. 320 с.
3. Лазос Г. П. Психологічна допомога постраждалим у кризових ситуаціях : навч. посіб. Київ, 2018. 224 с.
4. Назарець М. В. Психологічна допомога учасникам бойових дій та постраждалим від війни : метод. рек. Київ, 2022. 156 с.